

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 2, Sayı: 6, Aralık 2016, s. 210-241

Yrd. Doç. Dr. Y. Serkal YILDIRIM

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, yasaryildirim@gmail.com

Arş. Gör. Durmuş GÜR

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı Anabilim Dalı, durmusgur@gmail.com

SAFRANBOLU'DAKİ ROMA VE BİZANS KALINTILARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER¹

Özet

Karabük İlinin 11 km. doğusunda bulunan Safranbolu ilçesi Amasra, Bartın, Kastamonu, Zonguldak, Çankırı, Ankara ve Bolu'yu birbirine bağlayan önemli bir ulaşım ağında yer almaktadır. Araştırma kapsamında Safranbolu tarihi çarşı (merkez), kale ve yakın çevresindeki ulaşım ağı, yazıtlar ve mimari buluntular incelenmiştir. Tespit edilen buluntuların Safranbolu'nun Roma ve Bizans Dönemi'ndeki mimari yapısının anlaşılmasına, katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca kentin güneyindeki kuzey-güney doğrultulu, taş döşeli yolun, inşa tekniği ve malzemeleri açısından Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, Sütun, Bizans, Roma.

OPINIONS ABOUT ROMAN AND BYZANTINE REMAINDERS IN SAFRANBOLU

Abstract

Safranbolu which is located in 11 km. eastern side of Karabük city is located over an important transportation network which connects Amasra, Bartın, Kastamonu,

¹ Tüm yardımlarından dolayı Prof.Dr.M.Sacit PEKAK, Prof. Dr. Sema DOĞAN, Yrd.Doç. Dr. Şahin YILDIRIM ve Kastamonu Arkeoloji Müze Müdüresi Nimet BAL'a sonsuz teşekkür ederiz.

Zonguldak, Çankırı and Ankara with each other. Transportation network, inscriptions and architectural findings which are located around Safranbolu historical market (center), castle and surrounding were examined within scope of study. It is considered that determined findings will make contribution for understanding architectural structure in Safranbolu for Roman and Byzantine period. Also it is considered that rockery road which extends in southern-northern direction belongs to Roman period because of its construction technique and materials.

Keywords: Safranbolu, Column, Byzantine, Roman.

GİRİŞ

Safranbolu, Karabük'ün ilçe merkezinin 11 km. doğusunda yer almaktadır. Safranbolu'nun en yüksek noktası, kuzeydeki 1.750 m. rakıma sahip Sarıçiçek Dağı'dır. Ilgaz Dağları'ndan doğan küçük derelerin birleşmesiyle oluşan Araç Çayı, Safranbolu'nun güneyinden akarak Kastamonu'nun Araç ilçesine bağlı Kayabaşı Köyü yakınlarından geçer, Safranbolu'nun Bostanbükü Köyü sınırlarından geçerek Zonguldak-Filyos'tan Karadeniz'e dökülür. Karabük'ün güneybatısındaki Keltepe yaklaşık 2000 m. rakıma sahiptir. Araştırmacılar bu dağın antik Skorobas Dağı ile sınır oluşturduğunu yazmaktadır (Marek, 1993: 40; Özdemir, 1998: 2; Gür, 2015: 30-32).

Tarihi kaynaklarda Safranbolu'nun Antik Dönem, Roma ve Bizans Dönemi'ne ait fazla bilgi yer almamaktadır. Tarihi kaynakların az olmasına karşın Safranbolu'da Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen birçok mezar bulunur. Bizans Dönemi'nde yerleşim açısından çok güçlü veriler sunmayan Safranbolu Osmanlı Dönemi'nde stratejik bir konuma sahiptir. Kentte tespit edilen devşirme malzemeler yerleşimin Erken Bizans Dönemi tarihçesi ve mimari yapısı hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır.

Kentte Roma Dönemi'ne tarihlendirilen birkaç yazıt ve Roma mezar alınlığı dışında yerleşimin güneyinde tespit edilen Roma yolu ile sütun ve sütun başlıkları Roma-Erken Bizans Dönemi hakkında çeşitli bilgiler sunar. Kent içinde devşirme malzemeler çoğunlukla kale çevresindeki Osmanlı Dönemi erken yerleşim alanlarında tespit edilirken, Erken Bizans Dönemi sütunlarının üç grup oluşturacak şekilde kentin güneyinde yoğunlaştığı görülmektedir. Belli bir alanda görülen yoğunlaşma burada herhangi bir yapılaşmanın olabileceğini ya da Roma ve Bizans Dönemi ulaşım ağıyla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bizans Dönemi devşirme sütunların yoğun olduğu alanın batısındaki kuzey-güney doğrultulu yol ise Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Tespit edilen sütunların yol ile bir bağlantısının olabileceği gibi civardaki yerleşimlerden herhangi birine ait olabileceğini düşündürür. Tespit edilen sütunların malzeme ve inşaat tekniği, bölgedeki diğer yerleşim alanlarında tespit edilen mimari plastiklerle büyük oranda benzerlik göstermektedir.

Anadolu'da bunun gibi birçok uygulama görülmektedir. Çoğunlukla devşirilen sütunlar mezarlarda şahide olarak kullanılırken yassı ve blok taşlar mezarların inşasında kullanılmıştır. Devşirilen malzemelerin bazı değişiklikler doğrultusunda mezar yapılarında kullanıldıkları görülür. Bu gibi uygulamalarda Bizans Dönemi haçlarının kazındığı ya da ortalarına gelecek yerlerinden kesilerek/kırılarak kullanıldığı görülmektedir. Safranbolu'da da bu gibi uygulama-

lar görülmektedir. Safranbolu devşirme malzeme kullanımı açısından zengin bir yerleşim değildir.

Örneğin Safranbolu merkezdeki Kazdağlıoğlu Cami'nin doğu cephesinin güneyinde (haç) ve batı cephedeki minarede çeşitli devşirme malzemeler (minaredeki bosaj teknikte yapı taşları) görülmektedir. Kalenin, Tarihi Gezi Hamamı olarak adlandırılan yapının batı cephesinin kuzeyindeki yazıt parçasıyla hamamın kuzeybatısındaki duvarda görülen devşirme kireçtaşı, mermer ve taş malzemeler ile buranın güneyindeki Kalealtı Sokak'ta bulunan kaide ve sütunlar, semt içindeki devşirme malzemelerden bazılarıdır (Resim 1, Çizim 1).

Resim 1. Kazdağlıoğlu Cami, Doğu Cephedeki Devşirme Malzeme

Çizim 1. Kazdağlıoğlu Cami, Doğu Cephedeki Devşirme Malzeme, Çizimi

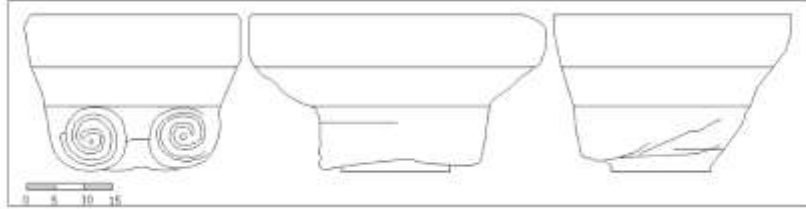
Safranbolu Kalesi'nde gerçekleştirilen incelemelerde, kale içinde ve kale duvarlarında bazı devşirme malzemeler tespit edilmiştir. Sur duvarlarının kuzeyinde ve batsında devşirme malzemeleri görmek mümkündür. Ayrıca kalede Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen iki sütun başlığı bulunmaktadır. 7.-8. yüzyıla tarihlendirilebilen başlıkların nereden buraya getirildiği bilinmemektedir. Yerel kireçtaşı malzemeli sütun başlıkları, yerel işçilikli ve kireçtaşı malzemelidir. Günümüzde açık alanda sergilenmektedir (Resim 2, Çizim 2-3).

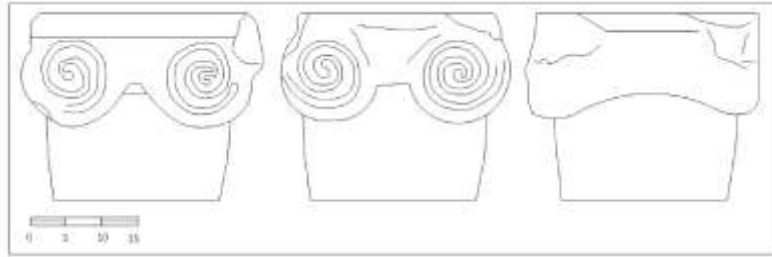
Resim 2. Safranbolu Kalesi'ndeki 6.-7.Yüzyıla Tarihlendirilen Sütun Başlıkları²

² Sütun başlıklarının benzerlerine Karabük'ün 35 km. güneyindeki Hadrianoupolis antik kenti ve civar yerleşim alanlarında rastlanılmıştır. 5-7. yüzyıl arasına tarihlendirilen mimari plastik eserler için bakınız; (Cumaloğlu 2011: 78-291).

Kentin güneyindeki Roma yolu olarak adlandırılan alan civarında tespit edilen sütunlardan bazıları çifte sütun bazıları ise monolittir. İncelemeler sonucunda tespit edilen eserlerde malzemenin kullanılışı, stil, tipoloji ve dönemsel açıdan bazı farklılıklar görülmektedir. Kaledeki sütun başlıkları, orijinal yapıları ve yerel üslupta olmaları sebebiyle tarihlendirme açısından bazı sorunlarla karşılaşmıştır.

Çizim 2. Safranbolu Kalesi'ndeki Sütun Başlığı

Çizim 3. Safranbolu Kalesi'ndeki Sütun Başlığı

Ayrıca günümüzde Safranbolu'da müze olarak kullanılan Kaymakamlar Gezi Evi'nin hayat bölümünde, Zopran başta olmak üzere çeşitli yerleşim alanlarından getirilen mimari plastik eserler sergilenmektedir. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen mimari plastik eserlerde görülen kristogramlar, eserleri Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirmemizi sağlar (Resim 3).

Resim 3. Safranbolu Kaymakamlar Gezi Evi, Mimari Plastik Eserler

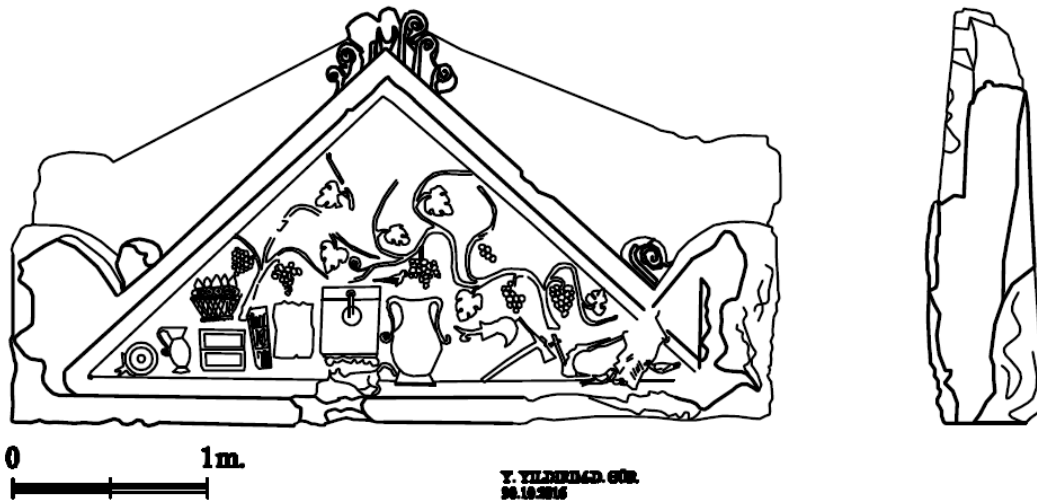
koğlu 1952: 44-52, 90-95). Karabük ve çevresindeki tümülüslerin yanında kaya mezarları üzerine araştırmalar yapan gerçekleştiren Lafli ve Christof, buradaki kaya mezarlarının Amasra örnekleri ile dönemsel açıdan büyük benzerlik gösterdiğini yazar (Lafli ve Christof 2009: 300).

Roma Dönemi'ne tarihlendirilen önemli arkeolojik kalıntılardan biri de Safranbolu'nun Bulak Mahallesi'nde tespit edilmiş Roma mezar yapısıdır. 12-18.04.1999 tarihleri arasında Çankırı Müzesi tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazı çalışmaları sırasında önceden soyulduğu anlaşılan mezarda Roma Dönemi'ne tarihlendirilen birçok seramik parçası ile üzerinde hayvan karması yer alan bir alınlık parçası bulunmuştur (Özköse 2003: 103).

Bulak Mezar buluntusu dışında Safranbolu Baba Sultan Mahallesi'nde gerçekleştirilen çalışmalarda tespit edilen Roma üçgen alınlığı üzerinde; asma dalları, çeşitli kuş ve hayvanlar, kutular ve tarım aletleri tasvir edilmiştir. Roma Dönemi'ne tarihlendirilen alınlığın bir mezar yapıtına ait olabileceği düşünülmektedir (Belke 1996: 268, Taf. 103) (Resim 4, Çizim 4).

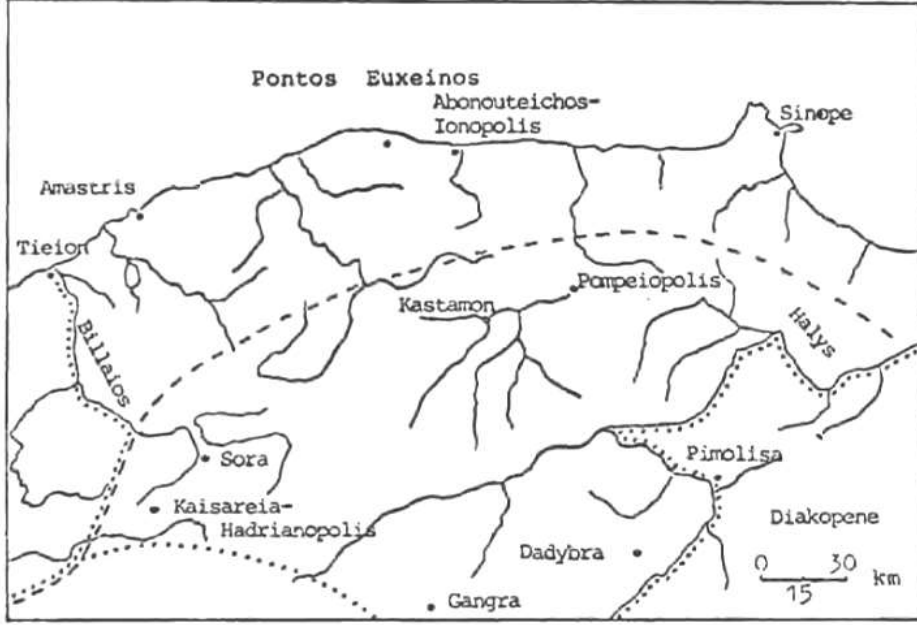

Resim 4. Safranbolu Kalesi, Roma Dönemi Mezar Anıtı

Çizim 4. Safranbolu Kalesi, Roma Dönemi Mezar Anıtı (Yıldırım ve Gür, 2016)

Safranbolu çevresinde Roma Dönemi'ne tarihlendirilen birçok yazıt ve mezar taşı tespit edilmiştir. Yazıtlar kentin tarihsel süreci hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır (Doublet 1889: 293; Mendel 1901: 30-32; Marek 1993: 83, 208). Roma resmi kayıtlarında, 325 sonrasında Dadybra olarak adlandırılan Safranbolu'nun Paphlagonia'daki altı şehriden biri olduğu belirtilir (Ramsay 1890: 196-197).

Harita 2. Dadybra ve Sora'nın Roma Dönemi (Strubbe 1978-1979: 145, Carte 2)

Paphlagonia, araştırmalarda kıyı ve iç Paphlagonia olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. İç Paphlagonia Bölgesi'nde yer alan Safranbolu; Ulus, Eflani, Araç ve Ovacık gibi çeşitli ilçelere komşudur ve toplamda 59 köye sahiptir (Günay 2003: 11).

Bizans Dönemi'nde İstanbul'dan başlayan yol ağı, İzmit (*Nikomedia*), Karadeniz Ereğlisi (*Herakleia Pontike*), Karabük Eskipazar (*Hadrianoupolis*), Filyos (*Tios*), Amasra (*Amastri*), Kastamonu Taşköprü (*Pompeiopolis*), Karabük Safranbolu (*Dadybra*) ve Sinop (*Sinope*) gibi önemli ticaret ve ulaşım merkezlerini birbirine bağlamaktadır (Sakaoğlu 1987: 54; Belke 1996: 118). Bu ulaşım ağında ise Safranbolu yer almaktadır. Karadeniz Ereğlisi (*Herakleia Pontike*), Amasra (*Amastri*) ve Karabük Eskipazar (*Hadrianoupolis*) ile doğrudan bağlantı kurulabilmektedir (Belke 1996: 118) (Harita 1-2).

M.S.7. yüzyıldan başlayarak 922 yılına kadar olan süreçte bölgenin Arap Akınları'na maruz kaldığı bilinmektedir. Bizans Dönemi'nde yapıldığı tahmin edilen Safranbolu Kalesi, Müslüman Arap akınlarına karşı mücadeleler sırasında büyük öneme sahiptir. Bizans Dönemi'nde Eskipazar ve Safranbolu önemli birer piskoposluk merkezi olmuş ve etkin dinsel yerleşim alanları kurulmuştur (Anonim 2009: 4). Paphlagonia Bölgesi'nde Dadybra'dan ilk defa Geç Antik

Dönem'de bahsedilmektedir (Karağuz ve Özcan 2010: 83). Araştırmacılar Dadybra'nın Devrek olabileceğini ileri sürmektedir. Kalus Belke de bunu güçlü bir ihtimal olarak değerlendirmekte fakat Devrek çevresinde bu görüşünü destekleyecek buluntuların yeterli olmadığını belirtmektedir (Belke 1996: 187). Eskipazar sınırlarındaki Hadrianoupolis, tarihte Bithynia ve Paphlagonia arasında küçük bir kent olarak ifade edilmektedir. İlk olarak *Kaisareis Proseilemmenetai* adıyla anılan kent M.Ö.5.yüzyılda Galatia'ya bağlıdır. M.S.4. yüzyılda Honorias Eyaleti'ne bağlanan Hadrianoupolis, 5. yüzyılda önemli bir Piskoposluk merkezi olmuş ve 9. yüzyıla kadar bu özelliğini sürdürmüştür (Belke 1996: 155-156).

İç Paphlagonia Bölgesi'ndeki müstahkem yerleşimlerin ilki M.S.700'lere tarihlendirilmektedir. Bölgedeki İslami güçlerin kesin varlığı 1200 olarak kabul edilir (Lafli ve Kan-Şahin, 2015: 64). Safranbolu'nun da içinde bulunduğu Paphlagonia Bölgesi 7. ve 8. yüzyıllarda Pers ve Arap akınlara maruz kalmıştır (Foss 1991: 1579). 8. yüzyılda bölgeye gerçekleşen İslami akınlarda, Safranbolu, Eflani, Ulus ve Bartın gibi önemli Bizans şehirleri, Halife Harun'er Reşid'in Anadolu'daki akıncı kollarından biri olan komutan Abdülmelik'in kontrolüne geçmiştir (Sakaoğlu 1987: 54).

Darrouzes, 787 Nicea (İzmit) Konsili çalışmalarında, Gangrai (Çankırı) Metropolitliği içinde Dadybra'yı ifade etmektedir. Dadybra bu dönemde Niketas tarafından temsil edilmektedir (Bréhier 1916: 461; Darrouzes 1975: 42-43). 8. yüzyıla kadar önemini koruyan bir kent olduğu düşünülür. Konsil listelerinde *Δαδύβρων (Dadyvron)* olarak geçmektedir (Darrouzes 1975: 65). Paphlagonia Bölgesi'nde gerçekleştirilen araştırmalarda Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen az sayıda buluntu kayıt altına alınmıştır (Cumalıoğlu ve Kan-Şahin ve Patacı 2014: 189). Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen buluntular daha çok Tios'ta görülmektedir (Gür 2015: 1-120).

İslami gücün son bulmasıyla bölge 11. yüzyıla kadar *Armeniakon Themasi* içinde kalmıştır (Haldon, 2007: 102). Armeniakon Themasi sonrasında, 11. yüzyılda Vukellari Themasi içinde yer alan bölge (Haldon, 2007: 104) Türk akınlının başladığı 11. yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu'nun bölge üzerindeki hakimiyeti siyasi ve iktisadi karışıklıklar sebebiyle zayıflamıştır. 11. yüzyılda Danişmendler'in hakimiyetine geçen kent, 12. yüzyılda Selçuklular ve daha sonra da Candaroğulları'nın hakimiyeti altına girmiştir (Sözen 2003: 76). Safranbolu çevresindeki Bizans kontrolündeki yerleşim alanları da bu dönemde hakimiyetini kaybetmiştir. Roma ve Bizans Dönemi yoğun buluntuların yer aldığı Eskipazar yakınlarındaki Kimistene (Kimistene), Hadrianoupolis kadar önemli Bizans Dönemi verileri sunmaktadır. Ortaçağ Dönemi'nde önemli bir yerleşim alanı olan Kimistene 9. yüzyıl ortaları ile geç 11. yüzyıl ve erken 12. yüzyıl arası tarihlendirilen birçok veri sunmaktadır. Bu dönem sonrasında çeşitli akınlardan sonucunda buranın terk edildiği düşünülür (Lafli ve Kan-Şahin 2015: 64,67,72, Table 1). Kaygusuz tarafından Kimistene'de tespit edilen yazıtlar bölge hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır (Kaygusuz, 1983: 111-146).

Ostrogorsky, Safranbolu Kalesi'nin fethi sırasında Bizans'ın içinde bulunduğu dönemi ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Ostrogorsky, Ankara ve Safranbolu'nun da içinde bulunduğu kuzey yerleşim alanlarının Balkan tehdidi altında olduğunu belirtmektedir. 1194-1195 tarihlerinde Bizans ordusu, Bulgarlar tarafından iki defa ağır yenilgiye uğratılmıştır. Ayrıca 1203 sonrası

İstanbul'da baş gösteren Haçlı saldırıları da Bizans'ı zayıflatmıştır. Bizans imparatoru III. Aleksios'un karakteri bozuk bir kişi olduğunu belirten Ostrogorsky, bu süreçte kendinden önce imparator olan kardeşine savaş açan III. Aleksios'un Bulgar saldırıları sırasında ülkeyi zora soktuğunu belirtmektedir (Ostrogorsky 1991: 372).

1205 yılında David Komnenos, Sinop, Karadeniz Ereğlisi ve Trabzon'un da içinde bulunduğu Paphlagonia Bölgesi'nin sahil kesimlerinde Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur. Theodoros Laskaris, 1214'te bölgenin batı kesimlerini ele geçirmiştir (Foss 1991: 1579). Bu dönemde Aleksios Komnenos, Ordu, Giresun ve Trabzon gibi Doğu Karadeniz kentlerinin kalelerinde hakimiyeti sağlarken David Komnenos'u bu tarihlerde Sinop'tan başlayan ve Sakarya Irmağı'na kadar uzanan Karadeniz'deki sahil kentleri (Sinop, Amasra, Filyos ve Karadeniz Ereğlisi) desteklemiştir (Finlay 1851: 321).

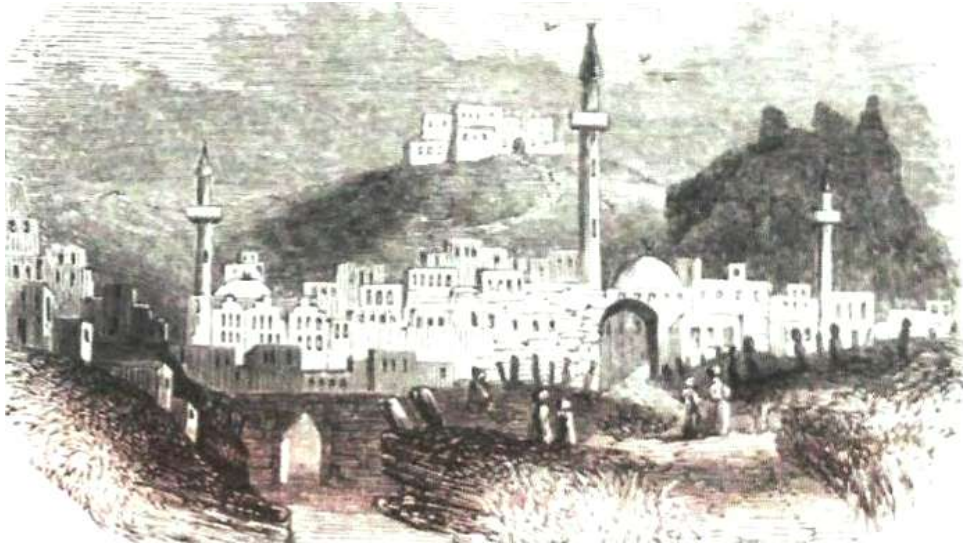
13. yüzyılda Paphlagonia Bölgesi'nin tehlike altında olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Bizans'ın Paphlagonia kıyı yerleşimleriyle iç kesimleri arasında ulaşım ve askeri kopukluk görülmektedir. Bundan dolayı Bizans, tohum ve tahıl ihtiyaçlarını deniz yoluyla karşılamaya çalışmıştır. Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi), Tios (Zonguldak Filyos) ve Amastris (Amasra) Bizans'ın Karadeniz'deki önemli sahil kentleridir (Anderson 2009: 273). 12.-14. yüzyıllarda Karadeniz Bölgesi'ndeki deniz yapılanmasının aksine iç kesimler Bizans'ın gücünün zayıfladığı alanlar ve küçük kentlerden oluşmaktadır (Anderson, 2009: 273). Tios'ta Bizans hakimiyetinin ne zaman sona erdiği bilinmemektedir. Clavijo 1403'te deniz yoluyla kente geldiğinde Türkler'in hakimiyetinde olan kentin, kalesinin de askeri önemini yitirdiğini yazmaktadır (Belke 1996: 276; Anderson 2009: 273).

Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol baskınlarının gerçekleştiği dönemde, 1277'de II. İzzeddin Keykavus isyanı başlamıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve SahibAta beraberlerinde bir Moğol birliği olduğu halde bu isyanı bastırmıştır. Vezir Sahib Ata, Kastamonu, Simre, Sinop ve uç bölgelerine mektuplar göndererek oradaki halkı Selçuklu Sultanı'na bağlı kalmaya davet etmiştir. Bu dönemde Safranbolu, Simre, Sinop, Samsun ve Bafra'nın da içinde yer aldığı birçok sahil beldesindeki Türkleri kendine bağlamıştır (Merçil 2003: 5). 1256 Köseadağ Savaşı ile Anadolu'ya hakim olan Moğol hakanı tarafından atanan Kastamonu Valisi Şemseddin Yaman Candar'ın 1300'lerde yerine geçen oğlu Şücaeddin Bedreddin, Kastamonu'yu ele geçirerek Çobanoğulları Beyliği'ne son vermiştir. Candaroğlu Süleyman Bey, 1304 sonrasında Kastamonu ve Safranbolu Kalesi'ni kontrol altına almıştır (Yücel 1980: 57-58; Emecen 2003: 16; Durukan 2003: 24). Günümüzde Safranbolu merkezde Antik Dönem'e tarihlendirilen mezar yapıları dışında herhangi bir mimari ve sivil yapı tespit edilememiştir. Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen çeşitli buluntular mevcut olmasına rağmen kente ait temel yapı kalıntıları Candaroğulları Dönemi ve Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Emecen 2003: 16).

Safranbolu Kalesi konumu itibarıyla büyük öneme sahiptir. Bundan dolayı Candar Bey'in burada yoğun imar faaliyetlerinden bulunduğu görülür. Özellikle kalenin güneyindeki yapılardan medrese ile cami bunun göstergesidir. İlk Türkmen yerleşimleri kalenin güneyindeki Kalealtı Mevki ve Cami-i Kebir Mahallesi'ni kapsamaktadır. Bu sayede kale dokusu güneydeki dik yamaçlara doğru genişlemiştir (Emecen, 2003: 16). 1320'den sonra Candaroğulları hakimiyetinde-

ki semt bu tarihlerde kale ve çevresindeki birkaç evden oluşmaktadır (Kuzucular 2003: 132). 1335-1336 tarihleri arasında Candaroğulları'nın içinde Safranbolu'nun da yer aldığı Kastamonu'nun İlhanlılar'a vergi verdiği bu süreçte İlhanlılar'a bağlanmıştır (Yücel 1980: 60).

13.-14. yüzyıllarda Konya ve Sivas üzerinden gelen zengin Müslüman ve Ceneviz tacirlerine ait kervanların Karadeniz'e ulaştığı önemli bir liman kenti olan Sinop, 18. yüzyıla kadar Karadeniz ticaretinde önemini korumuştur. Bu dönemde Safranbolu, Anadolu'nun kuzeyinden geçen Asya-Avrupa ana ticaret yolunu Karadeniz'e bağlayan en önemli bağlantılardan biri olan Gere-de-Sinop kervan yolu üzerinde önemli bir konaklama noktasıdır. 17. yüzyıl ortasında kent merkezinde inşa edilen Cinci Han'ın büyüklüğü kentin bu işlevini kanıtlamaktadır (Aktüre ve Şenyapılı 1976: 63).

Resim 5. Safranbolu Mezarlığı, Kent ve Kalenin Görünümü
(Ainsworth 1842: 59, Chapter IV)

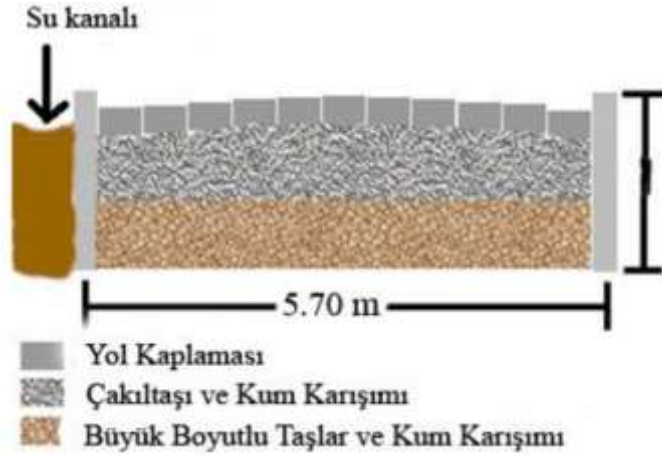
“Şu ana kadar Avrupalılar tarafından az tanınan bir yerleşim olan Safranbolu, iki küçük derenin birleştiği noktada; sular birleştikten sonra, altında yüksek bir kemer bulunan, sarmaşıklı bir köprüünün altından geçip, kayaların arasındaki derin kanyondan aşağıya akar” (Ainsworth 1842: 64) (Resim 5).

1897 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde 18 Müslüman ve 4 Hıristiyan Mahallesi yer almaktadır. Kıran Mahallesi, Kirkille Mahallesi, Polad Mahallesi, Kilise Önü Mahallesi ve Cambaz Mahallesi gibi önemli yerleşim alanlarında Hıristiyanların oturduğu görülmektedir (Emecen 2003: 20). Cuinet 19. yüzyılda Safranbolu'da 2795 Hıristiyan'ın yer aldığını yazarken 1897 tarihli kayıtlarda Safranbolu'da 2684 Hıristiyan nüfusunun olduğu görülür (Cuinet 1894: 473-475; Emecen 2003: 22).

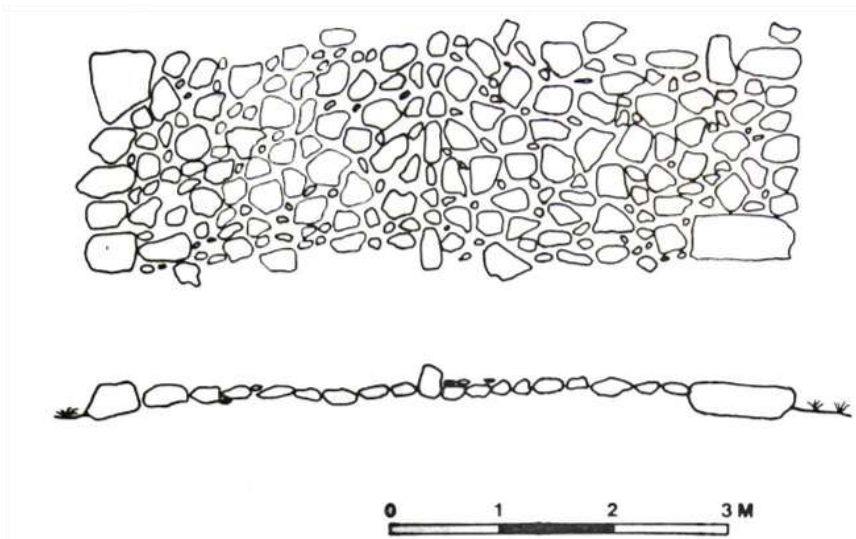
Tanzimat Dönemi sonrasında Safranbolu Kalesi, Redif Taburları'nın karargahı olmuştur. 19. yüzyıl sonunda Hükümet Konağı'nın inşası ile birlikte mülki, askeri ve idari yapıların inşa edildiği kale haline gelmiştir. Bu dönem sonrasında ve günümüzde yöre halkı tarafından sadece Kale ya da Kale Tepesi gibi çeşitli isimlerle adlandırılmaktadır (Yazıcıoğlu 2001: 40).

ULAŞIM AĞI, YAZITLAR VE MİMARİ BULUNTULAR

Tarihi yerleşim alanının güneyindeki yol, Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Yolun büyük bölümüne yakın bir dönemde çakıl taşı ile kum dökülerek üzeri asfaltlanmıştır. Yolun güneyi tamamen asfalt altında yer almasına rağmen kuzeydeki küçük bir bölümü görülebilmektedir. Roma yolunun kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Burada gerçekleştirilebilecek kapsamlı araştırmalar doğrultusunda yolun aksı ve tarihlendirilmesinde büyük kolaylık sağlayacaktır. Yol, ortadan yukarı, iki yanlardan ise aşağıya basık yapısıyla klasik bir yay görünümündedir. Safranbolu'da günümüze gelebilmiş birçok özgün Osmanlı Dönemi yol ve sokak yer alır. Çoğunlukla ortaları çukur, iki kenarları ise yukarı çıkıntı yapacak şekilde (ters yay) inşa edilmiştir. Bu inşa tekniğinde atık sular sokakların ortasından akarken, Safranbolu'nun güneyindeki Roma yolunun iki yanından suların akması için eğim yapıldığı görülmektedir.

Çizim 5. Roma Yol Kesiti (Pehlivan, 2010: Levha I-Çizim 1)

Çizim 6. Düz Bir Alanda İnşa Edilen Yol Plan ve Kesiti (French, 1981: 23, Şekil 1)

Zamanla çökmelerin görüldüğü yolun yapı taşları, asfalt dökülmeden önceki fotoğraflarda net olarak görülmektedir.

Resim 6. Safranbolu'nun Güneyindeki Roma Yolu, Güneyden Kente Bakış, 2016

Resim 7. Safranbolu'nun Güneyindeki Roma Yolu, Kuzeyden Güneye Bakış, 2016

Roma yolu günümüzde Safranbolu halkı tarafından *Katır Yolu* olarak adlandırılmaktadır. Tarihte, yol ağındaki taşımacılık göz önünde bulundurulduğunda böyle bir adlandırmanın günümüze kadar gelebilme ihtimali düşündürücüdür. Ayrıca Safranbolu'nun güneyindeki Roma yolunun yakınında Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen çeşitli devşirme malzemeler görülmektedir. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen örnekler arasında çeşitli ölçülerde sütun ve çifte

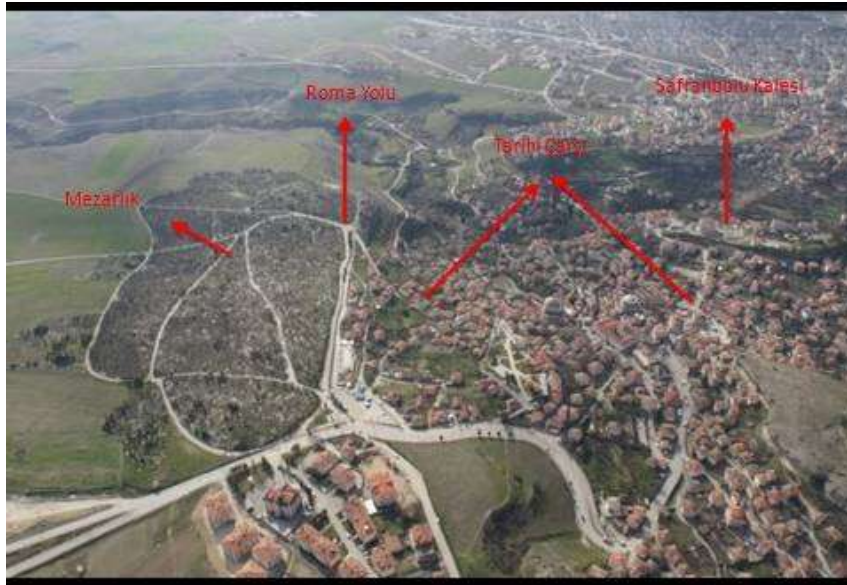
sütunlar yer almaktadır. Yol ile sütunları birlikte değerlendirdiğimizde bölgedeki Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi hakkında bilgi edinmek mümkün olabilir. Safranbolu'nun güneyinde tespit edilen yerel kireç taşı sütunlar, kaba bir işçiliğe sahiptir. Tespit edilen eserlerin gerekli fotoğraflama, ölçüm ve çizim işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bazı sütunlar toprağa saplanmış, bazıları ise toprak üzerinde yatık haldedir. Sütunların yüzeylerindeki haçlar kazınarak asıl amaçları dışında kullanılmıştır. Tekrardan düzenlenen sütunlardan bazılarının yüzeylerindeki haç izleri, yüzeyleri kazınan sütunların üzerlerinde haçların yer alma ihtimalini düşündürmektedir (Resim 6-7).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Antik yazarların verdiği bilgiler ışığında Paphlagonia Bölgesi; doğuda Halys (Kızılırmak) ile Pontos Bölgesi, batıda Billaios (Filyos Nehri) ile Bithynia, güneyde ise Gangra (Çankırı) ve Galatia (Ankara) ile sınırlanır. Bu geniş coğrafya, kuzeyden güneye sıralanmış, doğu batı ekseninde uzanan Küre, Ilgaz ve Köroğlu gibi dağlarla bölünmüştür. Bu zorlu coğrafyada akarsu vadilerine sıkışan yerleşimlerde yoğun bir nüfus ve istikrarlı bir ekonomi görülmemiştir. Bu gibi imkansızlıklar Paphlagonia'daki güçlü siyasi birliğin oluşumunu uzun yıllar engellemiştir (Dökü, 2008: XVIII).

Safranbolu tarihte Paphlagonia Bölgesi'nde yer almaktadır. Roma Dönemi'nde Bithynia, Bizans Dönemi'nde ise Paphlagonia-Honorias eyaletlerinde dört ayrı yönetim birimine sahip olan bölge Opsikion ve Vukellari olarak zamanla ikiye ayrılmıştır.

Günümüzde önemli bir turizm kenti olan Safranbolu UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır. Uzun yıllardır araştırmaların yapıldığı ve birçok seyyahın gezi güzergahında yer alan Safranbolu'da arkeoloji ve etnografya müzesinin olmaması, tespit edilen eserlerin Kastamonu Müzesi, Karadeniz Ereğli Müzesi ve Anadolu'nun çeşitli müzelere dağılmasına yol açmıştır.

Resim 8. Safranbolu Havadan Görünüm

(<http://www.safranbolu-bld.gov.tr/?/galeri/safranbolu-havadan-gorunum-53-20.06.2016-11:19>)

Araştırmacılar tarafından farklı tarihlerde bölgede gerçekleştirilen arkeolojik kazı çalışmalarında, Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen çeşitli yazıt ve devşirme eserler tespit edilmiştir. Tespit edilen eserler çoğunlukla açık alanlarda koruma altına alınmış ya da buldukları alanlara yakın bir noktada bırakılmıştır (Resim 8).

Çalışma kapsamında Safranbolu merkezdeki devşirme malzemeler, Safranbolu Kalesi'ndeki sütun başlıkları, alınlık parçaları ve blok taşlar, *Tarihi Eski Gezi Hamamı*'nın köşesindeki yazıt parçası ve hamamın kuzeydoğusundaki yapı duvarındaki devşirme malzemeler incelenmiştir. Tarihi Eski Gezi Hamamı duvarındaki yazıt;

ΟΣΑΝΟΓΩΙ [— — —]

ΟΝΕΣΜΗΝΙ [— — —]

ΑΙΣ ΚΒ ΤΟΝ [— — —]

ΔΕΔΙΑΠΑΝΤ [— — —]

ον ἔχων Α [— — —]

ΙΝΑ τὰ ἰς ψυχὰ [ἰς — — —]

ἐλπίδι χαίρ [— — —]

Ο ΕΤΟΣΣΕΒ [— — —]

[— —]ΡΧ. Υ [— — —]

ΧΙΛΛΕΙΗ [— — —]

[— — —] (Mendel, 1901: 30-31; Marek, 1993: 208).

Devşirme malzemeler arasında tespit edilen buluntular yerel kireçtaşı malzemelidir. Fakat Tarihi Eski Gezi Hamamı olarak adlandırılan yapının kuzeydoğusundaki duvarda tespit edilen devşirme malzemeler beyaz mermerdir (Resim 9).

Resim 9. Tarihi Gezi Hamamının Kuzeydoğusundaki Depo Duvarı, Devşirme Malzemeler

Tespit edilen bu parçaların üzerlerinde herhangi bir yazıt ya da süslemenin yer alması tarihlendirilmesinde sorun oluşturmaktadır. Ayrıca hamam civarında Kara Üzüm Sokak ve Kale Altı Sokak'ın birleştiği noktada kaide ve sütun yer almaktadır (Resim 10).

Resim 10. Yola Gömülmüş Sütun ve Bağımsız Sütun Kaidesi

Nereden geldiği belirlenemeyen sütun ve kaidenin işçilik açısından birbirinden farklı nitelikte oldukları görülmektedir. Böyle bir kaidenin mimaride kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Babasultan Mahallesi'nde tespit edilen ve 2. yüzyıl *Roma Mezar Anıtı* olarak tanımlanan eser üzerindeki bezemeler bölgedeki tarımsal faaliyetler, dönemin işçi aletleri ve ait olduğu kişinin mesleği hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca anıt üzerindeki üzüm saklılarının benzerini 8. yüzyıla tarihlendirilen Beytarla'daki levha üzerinde görülmektedir.

Resim 11. Beytarla, Çeşme Alınlığı olarak kullanılan devşirme levha, 8. Yüzyıl
(Cumalıoğlu, 2011: 245, Kat. 168)

Çizim 7. Roma Mezar Alınlığı, 2. Yüzyıl

Dönemsel farklılıklarının yanında bezemelerdeki ortak anlayış gözden kaçmamaktadır. Paphlagonia Bölgesi'nin üzüm yetiştiren önemli semtlerinden biri olduğu düşünülen Safranbolu ve yakın çevresindeki üzüm bağları tasvirlerde yaşatılmıştır. 2. yüzyıl Roma mezar anıtı ve 8. yüzyıl ambon levhasındaki ortak kompozisyon anlayışı bölgedeki tarım ve ticaret hakkında bilgi vermektedir. Safranbolu Merkez'de bulunan Gümüş Tümülüsü'ndeki arkeolojik kazı çalışmalarını Kastamonu Müze Müdürlüğü kontrolünde ve Yrd. Doç. Dr. Şahin Yıldırım'ın bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmektedir. 2011 yılında başlatılan çalışmalar günümüzde de devam ettirilmektedir. Çalışmalar sırasında Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen çeşitli buluntular ve Bizans Dönemi mezar yapıları tespit edilmiştir. Çalışmaların tamamlanması ve elde edilen verilerin en kısa sürede değerlendirilmesi bölgenin tarihsel verilerine ışık tutacaktır (Resim 11, Çizim 7).

Safranbolu ve yakın çevresiyle ilgili Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'ne ışık tutan fazla bilgi olmamasına rağmen, kaya mezarları ve tümülüslerin sayısal fazlalıkları ve boyutları bölge tarihçesi hakkında somut veriler sunmaktadır. Bölgedeki Bizans Dönemi öncesi tarihçesi hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Merkezdeki Gümüş Tümülüsü dışında kentin güneybatısındaki Göztepeler Tümülüsü geçmişte büyük tahribatlara maruz kalmasaydı araştırmalara büyük katkı sağlayabileceği sanılmaktadır (Resim 12-13).

Resim 12. Göztepeler Tümülüsü (Sol) Resim 13. Gümüş Tümülüsü (Sağ)

Gökoğlu (1952), Jacopi (1936) ve Dökü (2006-2010) gibi araştırmacılar başta olmak üzere birçok seyyah ve bilim insanı tarafından bölgedeki tümülüs ve kaya mezarları incelenmiştir. Günümüzde Şahin Yıldırım tarafından Paphlagonia bölgesindeki Tümülüsler incelenmekte ve Gümüş Tümülüsü'nün kazı çalışmaları sürdürülmektedir. Gerçekleştirilen çalışmaların tamamlanmasıyla birlikte Safranbolu'nun Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi hakkında önemli veriler elde edileceği düşünülmektedir (Gökoğlu, 1952; Jacopi, 1936; Dökü, 2008).

Resim 14. Safranbolu'nun Güneyindeki Roma Yolu (D. Gür –Y.S.Yıldırım, 2016)

Roma Dönemi öncesinde geniş ulaşım ağlarında taş döşeli yolların çok yaygın olmadığı bilinir. Kent içinde taş döşeli yollar birçok dönemde karşımıza çıkmaktadır. Roma Dönemi'nde ise yol güzergahları ve yapımına büyük önem verilmiştir. Yol güzergahı belirlenirken ilk olarak yolun maliyeti ve inşa süresi gibi temel konular değerlendirilmektedir. Özellikle ticaret ve ulaşım kolaylığı olması açısından düz araziler, engebenin çok olmadığı araziler dere, nehir kenarları ve deniz kıyıları Roma Dönemi yol ağı için uygun alanların başında gelmektedir. Ayrıca Roma Dönemi'nde ulaşım mesafesini mümkün olduğunca kısaltmak da temel hedefler arasında yer almaktadır (French, 1981: 18; Pehlivan, 2010: 28).

Roma Dönemi'nde arazinin yapısına göre yolların inşa edildiği ve anakaya üzerine, yamaca ya da düz ovalara yolların yerleştirildiği bilinmektedir. Bazı durumlarda mühendislerin toprak

yamacı kestikleri de bilinir. Safranbolu'nun güneyindeki yol ise hafifçe toprak yüzeyi oyularak inşa edilmiştir(French, 1981: 24).

Roma Dönemi'nde yolun inşa edileceği alan, yol genişliğinden biraz daha geniş şekilde ve 0.25-0.30 m. derinliğinde kazılmaktadır. Kazılan bu bölümün her iki tarafına "kenar taşları" (yaklaşık 1.00 m. uzunluğunda, 0.75 m. genişliğinde ve 0.30 m. kalınlığında) sırayla yerleştirilmektedir. Kenar taşlarının arasındaki bölümlere ise alta küçük taşlar yerleştirilerek üzerlerine kum ile çakıl karıştırılarak yerleştirilir. En üstte ise yolun zeminini oluşturacak şekilde büyük boyutlu taşlar döşenerek yol kullanılabilir hale getirilir. Yolun ortasına "omurga" taşları yerleştirilerek yolun sağlamlaştırılması sağlanır. Yol ekseninin iki kenarına, yol boyunca uzanan (zemin döşemesi ile kenar taşları arasında), atık ve yağmur sularının akıp gitmesi için içbükey taşlardan su kanalları yapılmaktadır (Pehlivan, 2010: 29).

Resim 15. Safranbolu Mezarlığı, Roma Yolu

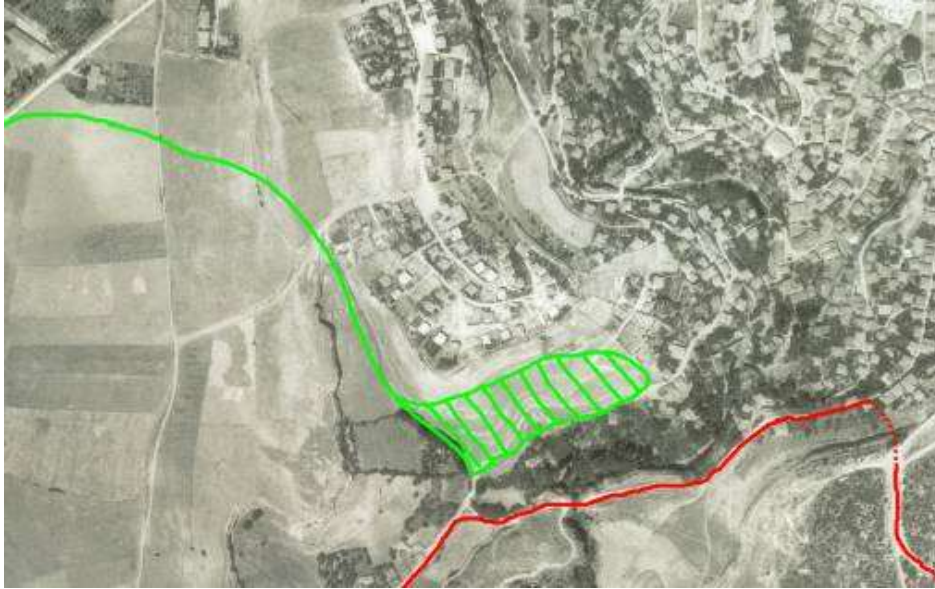
(<https://gulevisafranbolu.wordpress.com/page/4/>,-13.05.2016-12:46)

Roma yolunun genişliği normal koşullarda, elverişli arazide asla 6.50'den az değildir. Hatta bazı örneklerde 10.00 m.'ye yakındır. Elverişli olmayan arazide, örneğin dik yamaçlı dar vadilerde ya da set çekilmesi gereken alanlarda yol dar tutulmaktadır. Arazi imkanları doğrultusunda yol genişliği değişiklik göstermektedir (French, 1981: 25). Roma yollarının yüzeyi zamanla aşındığı için taşların aralarına toprak ve çakılların dolduğu görülür. Tahribatlar sonucu onarım gören yollarda çakıltaşı ve kum malzemelerin de kullanıldığı görülür. Bu sebeple yol üze-

rinde herhangi bir kazı yapmadan onarım ve inşa tarihini anlamak pek mümkün değildir (French, 1981: 26).

Kentteki Roma yolunun kuzeyi, büyük ölçüde asfaltın altında kaldığı için açıkta olan yolun kaburga bölümündeki taşlar yer yer görülebilmektedir. Diğer alanlarda ise yolun zamanla tahribatından dolayı aşınmalar görülmektedir. Ayrıca geçmiş bir dönemde çekilmiş fotoğrafta mezarlığın güneyindeki yolun döşeme taşları ve kaburgasının tüm orijinalliğiyle ortada olduğu görülmektedir. Günümüzde ise tamamen asfaltın altında kalmıştır.

Roma yolu olarak adlandırılan bölümün güneyi neredeyse düz bir eksende uzanmaktadır. Yakın bir dönemde üzeri asfaltlanan yolun orijinal bölümü büyük ölçüde asfaltın kenarından görülebilmektedir. Roma yolu olarak tanımlanan aks, İbrahim Canbulat (2012) ve Aytekin Kuş (2010-2012) tarafından Kastamonu-Roma aksında ulaşımı sağlayan Roma yolu olarak tanımlanmaktadır (Canbulat, 2012:219-245) (Resim 14-16).

Resim 16. Safranbolu, Yeşil Yol (İbn-i Battuta'nın Seyahat Ettiği Güzergah), Kırmızı Yol, Tarihi Gerede-Kastamonu Yolu⁴

David French, Anadolu'daki Roma dönemi yolları ve mil taşları üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. 2012 tarihli çalışmasında French, Ancyra (-Cratia Flaviopolis-Claudiopolis) yolunu (4.B.1), Ancyra-Gangra (-Hadrianopolis) yolunu ise (4.B.3) olarak göstermektedir. C2/E1 numaralı yol Hadrianoupolis'in güneyinde ulaşırken C3 numaralı yol Hadrianoupolis'in kuzeyinden geçerek Amasra'ya ulaşmaktadır. Aşağıda harita üzerinde belirtilen alandaki C3 numara-

⁴ Battuta için bakınız (Battuta, 2004), Battuta'nın Safranbolu güzergahı için bakınız; (<https://gulevisafranbolu.wordpress.com/page/4/>, 13.04.2016-10:49)

ralı yolun Safranbolu üzerinden Amasra'ya ulaştığı düşünülmektedir (French, 2012: 14-15, Maps 5.1) (Harita 4).

Harita 4. Batı Galatia, Bithynia Ulaşım Ağı (French, 2012: 15, Maps 5.1)

Paphlagonia Bölgesi'nde Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen çok az veri bulunmaktadır. Bölge hakkındaki verileri çoğunlukla Zonguldak-Tios, Amasra, Sinop, Karabük-Safranbolu, Karabük-Eskipazar, Kastamonu-Taşköprü kazı çalışmalarında ve Karadeniz Ereğli Müze Müdürlüğü, Kastamonu Müze Müdürlüğü Amasra Müze Müdürlüğü ve Sinop Müze Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalarda temin etmek mümkün olabilir.

DD NN
[Impp Caess]
Flavio Valerio Consta[ntino]
4 pio felici invicto Augusto et
|| ----- ||
|| ---- || invicto Augusto
(vac) Ab Tio cibitate
8 (vac) milia p
(vac) [-]

line 2: erased?
line 5: ||[Valerio Liciniano Licinio]||
line 6: ||[pio felici]||
line 8: MILIAXV (RRMAM 2, 1)

Resim 17. M.S.313 Ağustos/Eylül-317,28, I Constantinus ve I Licinius Yazıtı
(French, 2013: 51)

Haritada Safranbolu 52-1 olarak işaretli bölümde Düzağaç Köyü, Kılavuzlar civarında bir evin önünde 1952 yılında Dörner tarafından incelenen yazıt French, tarafından da tarihlendirilmiş ve yazıttaki metin sunulmuştur (French, 2013: 80). French tarafından bulunduğu alan tespit edilemeyen yazıt, M.S. 293-301 Diocletianus ve Maximianus Augusta (I. Constantinus ve Caesar Galerius) dönemine tarihlendirilmektedir (French, 2013: 81) (Resim 18).

(vac) B F (vac)
Impp CC C Aurel Val
Diocletiano et
4 M Aur Val Max[imiano]
pp ff invv [Augg et]
Flavo [Val Constantio]
[et Gal Val Maximiano]
8 [nobb Caess]

Resim 18. M.S. 293-301 Diocletianus ve Maximianus Augusta (I. Constantinus ve Caesar Galerius) (French, 2013: 80-81)

Hadrianopolis'ten gelen yol (C6/F2), Safranbolu civarında ikiye ayrılmaktadır. C6 Yolu Safranbolu'dan kuzeye yönelerek Çaycuma hattında ikiye ayrılmaktadır. Bu yollardan biri kuzeybatıdaki Tium/Tios (C1), diğeri ise kuzeydoğudaki Amastris'e (C1) yönelmektedir Safranbolu'dan kuzeydoğuya yönelen yol (F2) ise bu hattın Kastamonu ve Sinop'a uzanmaktadır (French, 2013: 19, Maps 5.1).

Safranbolu çevresindeki M.S.293-301 ve M.S.313 Ağustos/Eylül-317,28 yıllarına tarihlendirilen yazıtlar, bölgedeki ulaşım ağının Geç Roma Dönemi'nde kullanıldığını göstermektedir. French

Safranbolu'da gerçekleştirilen incelemelerde 5.-7. yüzyıl arasına tarihlendirilen birçok devşirme malzeme tespit edilmiştir. Yerel bir üretim olduğunu destekleyen buluntular, Eskipazar çevresindeki sütun, çifte sütun ve sütun başlıklarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Cuma-lioğlu 2011: 127-129, 239-240, 258, 264-265).

Safranbolu merkezdeki Roma ve Bizans Dönemi devşirme malzemeler hakkında daha net bilgi sahibi olmak için Eskipazar Hadrianoupolis, Hacıahmetler Köyü, Büyükyayalar Köyü, Budaklar Köyü, Beytarla Köyü, Çaylı Köyü, Eleler Köyü, Değirmenbaşı, Yazılıkavak Köyü, Kapıcılar Köyü, Haslı, Boncuklar, Şevkiler, Örenarkası, Aslanlar, Gökçebey, Kimistene ve Zopran buluntularını incelemek ve bu gibi alanlarda daha kapsamlı incelemelerde bulunmak gerekir. 6.-8. yüzyıl arasına tarihlendirilen mimari plastik eserlerin taşra niteliğinde olduğu görülmektedir. Safranbolu'nun güneyinde yer alan Roma yolu civarındaki buluntular, burada herhangi bir yapılaşmanın var olabileceğinin yanında malzemelerin çeşitli bölgelerden buraya taşınmış olabileceğini de düşündürmektedir.

Ayrıca sütunların ve diğer mimari plastik eserlerin toprak altında kalan bölümleri incelenemediği için herhangi bir yazıt ya da süsleme tespit edilememiştir. Bölgede gerçekleştirilebilecek kapsamlı araştırmalar doğrultusunda Roma ve Erken Bizans Dönemi taşra mimarisi hakkında oldukça detaylı bilgilerin temin edilebileceği düşünülmektedir. Araştırmalar kapsamında Safranbolu çevresinde birçok mezar yapısı ve yazıt tespit edilmiş ve bunlardan bazıları araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır. Buluntular küçük bir yerleşim olan Safranbolu'nun yaşam tarzı, sanatları ve mimarisi hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır.

Safranbolu'nun iç ve kıyı Paphlagonia kentleri arasında da köprü konumunda olması Amasra, Çankırı, Zonguldak, Kastamonu kentleri arasında bağlantı kurmamızı sağlamaktadır. Kimistene ve Hadrianoupolis gibi önemli Bizans yerleşim alanlarında tespit edilen Bizans Dönemi verileri ve yazıtların fazlalığı da dikkat çeken diğer bir unsurdur. Ayrıca Hacıahmetler'deki buluntuların fazlalığı da göz önünde bulundurulduğunda, bölgedeki antik yerleşim alanlarının yoğunluğu gözler önündedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda aralarındaki etkileşim hakkında bizlere çeşitli bilgiler sunar.

Safranbolu mezarlığında Roma yolu olarak adlandırılan alanın doğusunda Erken Bizans Dönemi'nde Anadolu genelinde yaygın kullanım alanına sahip çifte sütunlar dikkat çekmektedir. Safranbolu merkezde üç tane tespit edilen çifte sütunların benzerlerini Değirmenbaşı'nda görmek mümkündür. Yekpare kaideye sahip bu çifte sütunların üzerinde herhangi bir başlık yoktur ve kireçtaşından imal edilmiştir. Çifte sütunların çoğunlukta olması taşıyıcıların ahşap olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmalar kapsamında Safranbolu merkezde iki sütun başlığı ve 18 sütun ve üç çifte sütun tespit edilmiştir. Tespit edilen sütunlar Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Araştırmalarda Karabük'ün 35 km. güneyindeki Hadrianoupolis'te tespit edilememiş olması da dikkat çeker. Çifte sütunlar genellikle uzun ve dar bir planlı yapıların desteklenmesinde kullanılmaktadır. Bu gibi yapılar kare planlı yapılardan daha çok uzunlamasına dikdörtgen planlıdır. Bir binanın yapımında kullanılan çifte sütun, tek sütun örneği ile karşılaştırıldığında göstermekte-

dir. Çifte sütunlarla inşa edilen yapılarda daha büyük bir derinlik elde edilir. Bu derinlik iki sütun arasındaki mesafe ile orantılıdır (Cumalıoğlu, 2011: 60). 6. yüzyıla tarihlendirilen çifte sütunların benzerlerini Antoniopolis, Gangra, Kızıllar, Sakalın, Yağbaşlar, İstanbul, Bryllos, Aizanoi, Myra, Kumbaba, Apollonia ad Rhyndacum, Ürünlü, Akhisar, Nikea, Mirzeoba, Karasu, Akköy, Körsehoroz'da görmek mümkündür (Mango-Ševčenko, 1973: Fig. 27-30; Belke,1996, Fig. 11,77,106; Çaylak-Türker, 2009: Fig. 1,3,4; Cumalıoğlu, 2011: 257-258,Kat. 180-181). Tespit edilen sütunlar buralardaki çifte sütun ve diğer sütun örnekleriyle büyük ölçüde benzerlik gösterir.

Resim 19. M.S. 6. Yüzyıl, Antoniopolis, Çifte Sütun (Belke,1996: Fig. 11)

Çifte sütunlar, oldukça ağır üst yapıların desteklenmesinde kullanılır. Üzerinde yer alan başlıklar da kaide ve sütunun kendisi gibi çifte sütun başlıklardır. İki kolonun birleşimiyle oluşan çifte sütunlar görünüm açısından eliptik forma sahiptir. Köşelerde yuvarlatılmış yarım sütunların ortasında iki sütunu birbirine bağlayan dikdörtgen bir yüzey bulunur. Bazı çifte sütunların başlıklarıyla birlikte inşa edildikleri görülür fakat buradaki sütunlarda böyle bir uygulama görülmez. Profilleri incelenen çifte sütunların kaidelerinde kalın plinthus üzerinde torus ve sonrasında sütun gövdesine yer almaktadır (Resim 19).

Tespit edilen çifte sütunlarda üslup birliği dikkat çeker. Ölçüler arasındaki bütünlüğe de bakılarak kullanıldıkları alan hakkında yorum yapmak az da olsa mümkündür. Yapıların pencerelelerinde kullanılan çifte sütunlar, büyük alanları destekleyenlere oranla daha dar ve incedir. Boyutları açısından değerlendirildiğinde bu çifte sütunların, çok büyük mekanları destekledikleri düşünülür. Tespit edilen sütunların geneline oranla çok da az olmayan çifte sütunların pencerede kullanıldıkları düşünüldüğünde mekanın büyük ve çok aydınlık olabileceğinin yanında yapıların boyutları hakkında az da olsa bilgi sunar.

Tespit edilen sütunlar arasında kalın bir plinthus üzerinde torusun yer aldığı sütunlar da çoğunluktadır. Yıkılmış ya da yatmış haldeki örnekler üzerinde herhangi bir haç, yazıt ya da be-

zeme görülmez. Yerel kireçtaşından inşa edilen monolitik sütunlar üzerinde gerçekleştirilebilecek temizlik çalışmaları doğrultusunda herhangi bir yazıt ya da haç izine rastlamak mümkün olabilir.

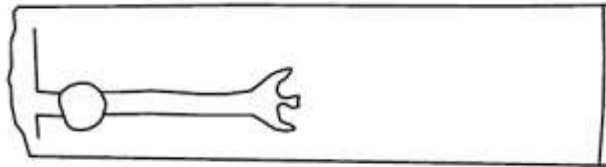

Resim 20. Hacıahmetler, Sütun Başlığı Parçası (Cumalıoğlu, 2011: 239, Kat. 162)

Hacıahmetler'de tespit edilen 6. yüzyıl sütun başlığı üzerindeki haç ile Kazdağlıoğlu Cami'nin doğu cephesindeki devşirme malzemedeki haç dizileri, boyut ve tasarım açısından büyük ölçüde benzerlik gösterir (Resim 20).

Spitzing, çalışmasında haçların tarihsel kronolojisi ve tipolojisi üzerine kapsamlı bir değerlendirmeye sunmaktadır (Spitzing, 1989: 195-205). Spitzing çalışmasında uçları kıvrık haç olarak adlandırdığı haçın 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başladığını yazmaktadır. Santa Pudenziana (4.yüzyıl) ve San Apollinare Classe (6. yüzyıl) gösterilebilir. Mozaikte, metal ve taş eserlerde dekoratif ve sembolik kullanımları görülmektedir. Ayrıca haç röliker şeklinde kullanımları da vardır ve İkonoklazm Dönemi'nde yapıların apsis ve kubbelerinde yaygın olarak uygulanmıştır (Selanik ve İstanbul'da bu döneme tarihlendirilen örnekleri mevcuttur) (Spitzing, 1989: 197-198).

Sütunlardan sadece biri üzerinde kırık şekilde tespit edilen haç, orta bölümünden kırılarak üzerinde bulunduğu sütun devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Latin haçının alt bölümü net olarak seçilebilmektedir. Hacıahmetler Köyü'nde tespit edilen ambon parçasında tespit edilen Latin haçı kabartması ile Şevkiler'de tespit edilen kare kesitli kaide üzerindeki haç kabartmaları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Haçların buldukları parçalar 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Resim 21-22, Çizim 9).

Çizim 9. Safranbolu Merkez, Haç Kabartmalı Sütun Parçası

Resim 21. Şevkiler, Kaide, Hacıahmetler Köyü (Sol) **Resim 22.** Ambon Parçası, Latin Haçı Ka-
bartması (Sağ) (Cumalıoğlu, 2011: 272, Kat. 195; 248, Kat. 171)

Tespit edilen mimari plastik eserlerde, ortak malzeme anlayışı dikkat çeker. Bölgeye özgü yerel kireçtaşı malzemelerin mololitik sütunlar, çifte sütunlar, sütun başlıkları ve devşirme blok taşlarda uygulandığı görülür. Ayrıca çifte sütunların, monolitik sütunlara oranla daha ince işçilikte oldukları görülmektedir. Ayrıca monolitik sütunların da kendi içlerinde ince ve kaba işçilikte olanları dikkat çekmektedir.

Son olarak Safranbolu Kalesi ve yakın çevresi, Bağlar, Gümüş Mahallesi ve yakın çevresi, Yazıköy, Yörökköyü, Eskipazar Hadrianoupolis, Hacıahmetler Köyü, Büyükyayalar Köyü, Budaklar Köyü, Beytarla Köyü, Çaylı Köyü, Eleler Köyü, Değirmenbaşı, Yazılıkavak Köyü, Kapıcılar Köyü, Haslı, Boncuklar, Şevkiler, Örenarkası, Aslanlar, Gökçebey, Kimistene ve Zopran civarındaki yerleşim alanları tek tek incelenmeli, yerleşim alanlarındaki yazıtlar değerlendirilerek ulaşım ağı tespit edilmelidir. Bu çalışma sonucunda Safranbolu çevresindeki yerleşim alanlarının izleri daha net ortaya çıkartılacaktır. Ayrıca kentteki gömü alanları alanı başta olmak üzere kale ve kale yamaçlarında gerçekleştirilebilecek sondaj çalışmaları Roma ve Bizans Dönemi hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, W. F. (1842). *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*. Vol. I. London: John W. Parker.
- Aktüre, S., ve Şenyapılı, T. (1976). "Safranbolu'da Mekânsal Yapının Gösterdiği Nitelikler ve Koruma Önerilerinin Düşündürdükleri", *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 2 S. 1 (Bahar). 15 Şubat. S. 61-96.
- Anonim, (2009). *T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı T.C. Karabük Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Karabük İl Çevre Durum Raporu-2008*. Karabük.
- Anderson, W. (2009). "Late Byzantine Occupation of the Castle at Tios", *Anatolia Antiqua*, XVII. 265-277.
- Belke, K. (1996). *Paphlagonien und Honorias. Tabula Imperii Byzantini Band 9*. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Bréhier, L. (1916). "L'hagiographie byzantine des VIIIe et IXe siècles, hors des limites de l'Empire et en Occident. [Loparev, Vizantijskii jitiia sviatuich VIIIe-IXe viekov (Vies byzantines des saints des VIIIe et IXe siècles)]". *Journal des savants*. 14e Année. Octobre. 450-465.
- Canbulat, İ. (2012). "City of Safranbolu", *Cultural and Natural Heritage of Turkey*. 219-245.
- Cuinet, V. (1890-1895). *La Turquie d'Asie: Géographie Administrative, Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie Mineure*, C. I.-IV. Paris: Ernest Leroux.
- Cumalıoğlu, A. (2011). *Hadrianoupolis ve Çevresi Geç Antik-Erken Bizans Mimari Plastik Örnekleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir.
- Cumalıoğlu, A. ve Kan-Şahin, G. ve Patacı, S. (2014). "Hadrianoupolis Çalışmalarının Paphlagonia Arkeolojisine Katkıları", *Arkeoloji'de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri*, YAS 4. Ankara. 187-208.
- Darrouzes, J. (1975). "Listes Épiscopales du Concile de Nicée (787)", *Revue Des Études Byzantines*, Tome 33. 5-76.
- Doublet, G. (1889). "Inscriptions de Paphlagonie", *Bulletin de Correspondance Hellénique*. Volume 13. 293-319.
- Dökü, E. (2008). *Paphlagonia Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Antalya.

- Durukan, A. (2003). Safranbolu'daki Ahşap Tavanlı Camiler. *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 23-30.
- Emecen, F. M. (2003). "Taraklıborlu'dan Safranbolu'ya", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 15-22.
- Ersoy, H. L. (2011). *Karabük'ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi*. Karabük: Kurtiş Matbaacılık.
- Finlay, G. (1851). *The History of Greece and the Empire of Trebizond (1204-1461)*. William Blackwood, Edinburgh.
- Foss, C. F. W. (1991). "Paphlagonia", *The Oxford Dictionary of Byzantium. Volume III*. (Edit. A. P. Kazhdan-A.-M. Talbot). New York: Oxford University Press. 1579.
- French, David. H. (1981). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Vol. 1 Milestones Fasc. 1*. England: B.A.R. International Series 105.
- French, David. H. (1988). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Fasc.2, Part I-II*. Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No. 9 BAR International Series 392(i).
- French, David. H. (2012). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Vol. 3 Milestones Fasc. 3.2 Galatia*. Ankara: British Institute at Ankara Electronic Monograph 2.
- French, David. H. (2013). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Vol. 3 Milestones Fasc. 3.4 Pontus et Bithynia (with Northern Galatia)*. Ankara: British Institute at Ankara Electronic Monograph 4.
- Gökoğlu, A. (1952). *Paphlagonia, Kastamonu, Sinop, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- Günay, R. (2003). *Safranbolu Evleri*. İstanbul: Yapı Yayınları.
- Gür, D. (2015). *Zonguldak İli, Filyos Beldesi, Tios Akropolü Kilise A Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Haldon, J. (2007). *Bizans Tarih Atlası*. (Çev. Ali Özdamar). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İbn Battûta (2004). *Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî İbn Battûta Seyahatnâmesi I-II*. (Çeviri, İnceleme ve Notlar: A. Sait Aykut). Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi İkinci Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Jacopi, G. (1936). *Esplorazioni e studi in Paflagonia e Cappadocia: Relazione sulla seconda campagna esplorativa agosto-ottobre 1936-XIV*. Roma.
- Karauğuz, G. ve Özcan, A. (2010). *Eskiçağ'da Zonguldak Bölgesi ve Çevresi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kaygusuz, İ. (1983). "Kimistene'den Yazıtlar", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.26/2. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. 111-146.
- Kuzucular, K. (2003). Safranbolu Çarşısı. *Türkiye'de Mimarlık Değerlerinin Korunmasında İlk Adımlar Safranbolu 1975-1980*. Karabük. 130-139.
- Laflı, E. ve Zah, A. (2008). "Archalogische Forschungen im Byzantinischen Hadrianupolis in Paphlagonien", *Byzantinische Zeitschrift Begründet Von Karl Krumbacher Mit Unterstützung Zahlreicher Fachkollegen Herausgegeben Von Albrecht Berger Walter De Gruyter, Band 101, Heft 2*, Walter De Gruyter, Berlin, 681-713, Tafeln: XIII-XXVI, Abb 1-41.
- Laflı, E. ve Christof, E. (2009). "Drei Neu Entdeckte Phallossteine Aus Der Chora Von Hadrianopolis", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı, C. 2, (25-29 Mayıs 2009)*. Denizli: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. 297-314.
- Laflı, E. ve Kan-Şahin, G. (2009). "Hadrianopolis ve Çevresinden Geç Ortaçağ Sırlı Seramik Örnekleri", *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 14-16 Ekim 2009*. İstanbul: Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş. 427-432.
- Laflı, E. ve Kan-Şahin, G. (2015). "Middle Byzantine Ceramics From Southwestern Paphlagonia", *Anatolia Antiqua*, XXIII. 63-149.
- Leonhard, R. (1915). *Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien*. Dietrich Reimer (Ernst Vohsen). German.
- Mango, C. and Sevckenko, I. (1973). "Some Churches and Monasteries on the Southern Shore of the Sea Marmara", *Dumbarton Oak Papers*, 27. 235-277.
- Marek, C. (1993). "Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia", *Istanbulur Forschungen, Band 39*. Berlin: Ernst Wasmuth Verlag Tübingen.
- Marek, C. (2003). *Pontus et Bithynia: Die römischen Provinzen im Norden Kleinasiens*. Mainz.
- Matthews, R. and Glatz, C. (2009). *At Empires Edge: Project Paphlagonia Regional Survey in North-Central Turkey*. Ankara: British Institute of Archaeology.
- Mendel, G. (1901). "Inscriptions de Bithynie", *Bulletin De Correspondance Hellénique*. Volume 25. 5-92.

- Merçil, E. (2003). "Selçuklular Devrinde Karadeniz ve Safranbolu", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1-6.
- Ostrogorsky, G. (1991). *Bizans Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdemir, Ü. (1998). *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Safranbolu Platosu*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum.
- Özköse, A. (2003). "Safranbolu'da Kıranköy, Tabakhane, Bulakköyü, Yazıköyü ve Yörükköyünde Kaybolan Kültür Mirasımız", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 95-111.
- Pehlivan, E. (2010). *Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları*, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne.
- Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*. Cambridge: Cambridge Library Collection.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,
- Sakaoğlu, N. (1987). *Amasra'nın Üç Bin Yılı*. İstanbul: Zonguldak Valiliği Yayınları: No:2,
- Sözen, M. (2003). "Safranbolu ve Anıtları Konusunda Kısa Bilgiler", *Türkiye'de Mimarlık Değerlerinin Korunmasında İlk Adımlar Safranbolu 1975-1980*. Karabük, 75-82.
- Spitzing, G. (1989). *Lexikon Byzantinisch-Christlicher Symbole. Deutsch: Diederichs*.
- Strubbe, J. (1978-1979). "Les Noms Indigènes a Pessinonte (1)", *Talanta*, 10/11. 112-145. I-XVIII.
- Çaylak-Türker, A. (2009). "Byzantine Architectural Sculpture from Akköy on the Middle Scamander Valley in Hellespontus", *Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters*, Cilt/Volume 26, Sayı/Number 1 (Haziran/June 2009). Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 201-218.
- Umar, B. (2007). *Paphlagonia*. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Yazıcıoğlu, H. ve Al, M. (1982). *Safranbolu (Safranbolu–Karabük–Ulus–Eflani)*. Karabük: Özer Matbaası.

Yazıcıoğlu, H. (2001). *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi*. İstanbul: Şa-to Yayınları.

Yücel, Y. (1980). *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları, Candaroğulları Beylikleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.